

Мушенок Віктор Васильович,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного
торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0003-0411-7567
mushenook@gmail.com

Грабовська Ганна Мирославна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0002-4484-8295
gannagrabovska74@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Метою статті – дослідити шляхи підвищення правової культури та правової свідомості державних службовців. **Методологічна** основа базується на методах аналізу та синтезу, а також використовується міждисциплінарний підхід поєднання культурології, права, державного управління та інших гуманітарних наук. **Наукова новизна** – полягає у висвітленні актуальних проблемних питань щодо підвищення правової культури та правової свідомості державних службовців в контексті професіоналізації державної служби в Україні. Найперше це полягає у формуванні професійності, творчо-аналітичного підходу до справи. додаткової мотивації професіоналізації державної служби. Держава із категорії споживача результатів діяльності особи і суспільства має перейти в стан основного суб'єкта забезпечення їх прав, свобод, потреб та інтересів на належному професійному рівні в обличчі державних службовців. Виходячи з низької довіри суспільства до державних органів та низького рівня сфери обслуговування, необхідно звертати увагу на шляхи формування правових цінностей державних службовців, що сприятиме удосконалення та впорядкування проходження державної служби. **Висновки** в ході дослідження вказують на шляхи підвищення правової культури і правової свідомості державного службовця. Що повинно проявляється виходячи з внутрішнього переконання та необхідності дотримання вимог і норм права, тому що ступінь усвідомлення принципів та ідей створюють зміст аспекту переконання. Це буде проявлятися в успішному виконання державними службовцями завдань і функцій, виходячи із загальних норм культури, моральних принципів, культури мови та діловодства.

Ключові слова: культура, правові цінності, правова культура, правова свідомість, правова держава, державний службовець.

Мушенок Виктор Васильевич, доктор юридических наук, доцент Киевский национальный торгово-экономический университет; Грабовская Анна Мирославна, кандидат юридических наук, доцент, Национальный авиационный университет

Формирование правовой культуры и правового сознания государственных служащих

Целью статьи – исследовать формирование правовой культуры и правового сознания государственных служащих. **Методологическая** основа базируется на методах анализа и синтеза, а также используется междисциплинарный подход сочетание культурологии, права, государственного управления и других гуманитарных наук. **Научная новизна** – заключается в освещении актуальных проблемных вопросов по повышению правовой культуры и правовой сознания государственных служащих в контексте профессионализации государственной службы в Украине. Прежде всего это заключается в формировании профессионализма, творчески-аналитического подхода к делу. дополнительной мотивации профессионализации государственной службы. Государство с категории потребителя результатов деятельности личности и общества должна перейти в состояние основного субъекта обеспечения их прав, свобод, потребностей и интересов на должном профессиональном уровне в лице государственных служащих. Исходя из низкого доверия общества к государственным органам и низкого уровня сферы обслуживания, необходимо обращать внимание на пути формирования правовых ценностей государственных служащих, будет способствовать совершенствованию и упорядочению прохождения государственной службы. **Выводы** в ходе исследования указывают на пути повышения правовой культуры и правового сознания государственного служащего. Что должно проявляться исходя из внутреннего убеждения и необходимости соблюдения требований и норм права, так как степень осознания принципов и идей создают содержание аспекта убеждения. Это будет проявляться в успешном выполнении государственными служащими задач и функций, исходя из общих норм культуры, моральных принципов, культуры речи и делопроизводства.

Ключевые слова: культура, правовые ценности, правовая культура, правовое сознание, правовое государство, государственный служащий.

Mushenok Viktor, Doctor of Science of Law, Associate Professor, Kyiv National University of Trade and Economics; Grabovska Ganna, PhD in Law, Associate Professor National Aviation University

Formation of legal culture and legal consciousness of public servants

The purpose of the article is to investigate the formation of the legal culture and legal consciousness of public servants. **The methodological framework** is based on the methods of analysis and synthesis, as well as on the interdisciplinary approach combining cultural studies, law, public administration and other humanities. **The scientific novelty** of the article consists in highlighting the topical issues of improving the legal culture and legal awareness of civil servants in the context of the professionalization of public service in Ukraine. First of all, it consists in the formation of professionalism, creative and analytical approach to the matter, additional motivation for the professionalization of public service. Now the state needs to move from the category of consumer of the results of the activities of the individual and society to the position of the main subject of ensuring the rights, freedoms, needs and interests at the proper professional level in the face of public servants. Considering the low public confidence as to the state bodies and the low level of the service sector, it is necessary to pay attention to the ways of forming the legal values of public servants, this will contribute to the improvement and streamlining of public service. **The conclusion** of the study points out methods of improvement of the legal culture and legal awareness of a public servant. This should be manifested on the basis of inner conviction and the need to comply with the requirements

and norms of law, since the degree of awareness of principles and ideas creates the content of the persuasive aspect. This will be manifested in the successful performance of tasks and functions by public servants, based on the general norms of culture, moral principles, culture of speech and office work.

Key words: culture, legal values, legal culture, legal consciousness, law state, civil servant.

Постановка проблеми. Основи культури праці державних службовців у контексті впровадження адміністративної реформи в Україні є однією з актуальних питань сьогодення. Власне реформа, передбачає зміну діяльності державних органів, його цінності та впровадження в їх роботу нових інструментів та механізмів управління. Українське суспільство обрало європейський напрямок розвитку держави, проте ступінь загальної культури не відповідає європейським стандартам, внаслідок чого виникає необхідність формування правових цінностей. Особливу увагу слід відвести державним службовцям, які власне повинні забезпечити права та свободи людей. Констатація спрямованості на розбудову демократичного суспільства, правової держави, як зазначено в Основному Законі України ще не є гарантією становлення основ проголошених цілей як у нормативно-правових актах так і зі сторони посадових осіб. Коли ж ми говоримо про правову культуру демократичного суспільства, то йдеться насамперед про орієнтацію на особистість, її права і свободи. Правова культура використовується як інструмент стану правового життя суспільства загалом. Феномен правової культури є детермінантою суспільного розвитку і порядку суспільства.

Мета роботи – дослідити шляхи формування правової культури та правової свідомості державних службовців в умовах реформування правової системи України.

Проблема формування правової культури і правової свідомості, є предметом доволі жвавого наукового обговорення. Вивченню окремих аспектів культури, правової культури та правової свідомості присвячені праці таких вчених, як: Ю. Битяк, Ю. Ковбасюк, О. Оболенський, С. Серьогін, Н. Сидоренко Т. Сулятицька. тощо. Серед усього спектру досліджень велика частина із них присвячена проблемам визначення сутності і змісту правової культури і правової свідомості, як одного із важливих факторів діяльності органів держави в системі державного управління. Проте, поза увагою дослідників залишаються окремі питання щодо підвищення правової культури та правової свідомості в умовах реформування державних інституцій. Отже, виходячи із наявних проблемних питань, вважаємо за доцільне в даному дослідженні визначити ефективні шляхи формування правової культури та правової свідомості державних службовців та виокремити найбільш актуальні в ході здійснення реформ та державотворення.

Виклад основного матеріалу. Культура є однією з невід'ємних умов існування людини у вимірах людяності. Людський потенціал державного службовця розкривається у культурних характеристиках його особистості, що виявляються як властиві йому світоглядні настанови і технології обробки інформації. Важливе значення має культурне виховання, що є запорукою успішного виконання службових обов'язків державним службовцем у його професійній діяльності. Культура може виходити з таких характеристик: це продукт спільної діяльності людей, що знаходить своє відображення в цінностях, правилах, традиціях, звичаях. Культура як феномен не може успадковуватися генетично, а засвоюється завдяки навчанню, вона є динамічна, здатна до саморозвитку й до самооновлення, постійного породження нових форм і засобів задоволення інтересів і потреб людини, які адаптують її до умов буття, що весь час змінюються; функціонує як основа для самоідентифікування суспільства [1, 185]. Масовізація культури – процес стандартизації цінностей, смислів, символів і уподобань представників різних соціально-культурних спільнот. Демасовізація культури – процес індивідуалізації культурного досвіду, смаків, уподобань і стилю життя для кожної окремої людини. Формування особистості державного службовця проходить під впливом різних за змістом та походженням елементів культури. Вплив на формування його людського потенціалу відбувається у двох культурних вимірах, які спостерігаються як процеси масовізації і демасовізації загальної культури. Сучасне суспільство формують особи, які мають право і можливість створювати власний життєвий світ за всіма елементами культурної цілісності - етнічними, релігійними, світоглядними, естетичними, етичними, етикетними [6]. Важливо з'ясувати в теоретичному вимірі значення правової культури та правової свідомості державного службовця.

Правова культура – це складова частина загальної культури особистості і окремо взяту особу. Під культурою слід розуміти не тільки духовні досягнення, але й матеріальні цінності, створені людиною в процесі своєї творчої діяльності. У цьому плані правова культура включає усі досягнення юридичної теорії і практики. Правова культура залежить від моральності, від рівня економічного розвитку суспільства, від матеріального добробуту народу. Якщо у суспільстві є певний рівень правової культури, то можна говорити про побудову правової держави, але у випадку її відсутності формування правової держави вкрай утруднене і пов'язане лише із шляхами формування правової культури. Правова держава і правова культура органічно пов'язані між собою, а наявність демократичного громадянського суспільства є необхідною умовою наявності правової культури і правової держави. Правова культура як система духовних, моральних та правових цінностей виражається у досягнутому рівні розвитку правової дійсності [6].

Важливе значення слід надати правосвідомості адже, це є пізнання навколишнього середовища, формування системи знань, розуміння й усвідомлення права та його вимог, ставлення до права

загалом та вироблення напрямку і характеру поведінки у сфері права. Наявність єдності, тісного взаємозв'язку, що існує між правосвідомістю та правовою культурою, свідчить про неможливість відокремлення правосвідомості від правової культури.

Враховуючи сучасні проблеми щодо формування професійних кадрів у сфері управління, одна з першочергових завдань є формування правової культури та підвищення правової свідомості працівників які забезпечують виконання ряду професійних завдань від імені держави.

Як наголошує Ю. П. Битяк, конкретні вимоги до державних службовців залежать від органу, в якому здійснюється служба, характеру виконуваної роботи. Але безумовним є те, що ряд вимог до державних службовців та їх поведінки мають загальний характер, стосуються всіх осіб, які перебувають на державній службі. Особливо можна виокремити: відданість народові України; пріоритет інтересів держави, прав і свобод людини і громадянина перед особистими або корпоративними; професіоналізм, досвід та навички, необхідні для успішного виконання службових завдань і функцій; вміння на практиці застосовувати досягнення сучасної науки управління; добросовісність; ввічливість, коректність, шанобливе ставлення до громадян, підлеглих і керівників; висока загальна, правова культура та культура спілкування; високі моральні якості; знання справи, адміністративні здібності; вміння оцінювати працю інших працівників, заохочувати, притягувати до себе людей своїми знаннями і поведінкою, уникати дій, які можуть свідчити про прихильність до окремих осіб, утримуватись від політичної діяльності у формі політичних заяв і акцій, висловлення ставлення до певних політичних партій або рухів, уникати створення конфліктних ситуацій, а в разі виникнення негайно їх усувати; вміння налагодити належний контроль за роботою підлеглих та ін. Важливе значення для державного службовця мають питання особистої правової та моральної відповідальності, культура мови, діловодства тощо. [2, 237-238.]. Особа, яка професійно долучається до державної служби, на момент входження в систему службових відносин є цілісною індивідуальністю, яка має певні соціокультурні ознаки, набуті в процесі виховання та професійного навчання. Загальний культурний досвід та навички є складовими професійної компетентності державного службовця і визначають психологічні особливості його поведінки в службових обставинах, а отже, - врахування культурної основи діяльності посадової особи є обов'язковим елементом успішності кадрового менеджменту на державній службі. При цьому слід зважати на різницю в критеріях оцінки загальної культурної компетентності у службових відносинах і особистісної загальної культури в побудові приватного життя.

Культура закріплюється в практиці та технології мислення, принципово зумовлюючи діяльність людини. Результатом культурно обумовленої діяльності стають процеси і явища як матеріального, так і нематеріального ґатунку, які ми називаємо надбаннями культури. Як сфера людської діяльності культурно зумовленою є і державно-управлінська діяльність у цілому, і функціонування державної служби на сучасному етапі її розвитку.

Необхідно акцентувати увагу на шляхах формування правової культури та правової свідомості державного службовця. Перша полягає у творчому підході, що відображає механізм оволодіння й втілення професійної культури у творчому акті. Сидоренко Н.С. вказує, що освоюючи цінності культури, державний службовець може перетворювати, тлумачити їх, що визначається як його особистими якостями, так і характером його професійної діяльності. Професійна культура державного службовця є сферою творчого додатку й реалізації професійних здібностей особистості. У цінностях, як і кожна особистість, опредмечує свої суб'єктивні сили й опосередковує процес присвоєння моральних, естетичних, етичних, правових та інших відносин, тобто, взаємодіючи з колегами, творить себе, визначає свій розвиток реалізуючи себе в професійній діяльності [3, 87]. Спираючись на знання культури та володіння нею на рівні умінь, навичок людина усвідомлює своє місце і роль у суспільстві, мету і сенс життя, відповідальність за свої вчинки, ставлення до інших людей. Завдяки культурі людина обирає захоплення, формує наміри, інтереси, стиль мислення та поведінки, професійні інтереси та ставлення до певної професії. Культура людини багато в чому визначає її духовний потенціал, наполегливість та успішність у навчанні, здобутті нових знань, формування професійних потреб [4].

Наступний шлях це стимулювання та додаткова мотивація державного службовця що має проявлятися у підвищенні рівня престижності професії та забезпечення матеріально-технічного забезпечення державної служби.

Особливо важливого розголосу у суспільстві набуло питання використання української мови в державних органах, адже мова є тим генетичним кодом що об'єднає суспільство. Це питання є надзвичайно актуальним і вирішення має залежати як від людей, так і від держави. Досконале володіння мовою є важливим компонентом загальної культури особистості, що сприяє грамотній підготовці фахівців у різних сферах, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою проявляє професійні обдарування особистості, сприяє її самотворенню та самовираженню [5, 144].

На сьогодні ставляться високі вимоги до відбору претендентів на посади державної служби. Особа, яка прагне стати державним службовцем, повинна відповідати вимогам до професійної компетентності, однією зі складових якої є вільне володіння державною мовою. Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Оскільки на державних службовців покладено обов'язок безпосереднього виконання функцій держави, то майстерне володіння словом, вербальними і невербальними засобами передачі інформації з дотриманням вимог мовленнєвої етики

набуває особливого значення для формування їхнього ділового іміджу й авторитету. *Мовленнєва культура* – це вміння доречно висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо у конкретних ситуаціях, використовуючи при цьому мовні, позамовні й інтонаційні засоби. Кожен повинен усвідомити, що мовленнєвий етикет є важливою характеристикою державного службовця, оскільки саме держаний службовець забезпечує практичну реалізацію функцій української мови в галузі управління. Висококультурне мовлення вимагає від державного службовця оволодіти нормами сучасної української літературної мови, уміти використовувати мовленнєві засоби відповідно до мети і змісту спілкування. [7]. Питання культури тісно пов'язане з культурою мови. Культура є історично визначеним рівнем розвитку суспільства й людини, що виявляється в типах та формах організації життя й діяльності людей, а також у тих матеріальних і духовних цінностях, які створюють люди. Це соціально-прогресивна творча діяльність людства в усіх сферах буття й свідомості. Культура характеризує матеріальний та духовний рівень розвитку певних історичних епох, суспільно-економічних формацій, певних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності або життя [4, 167]. Зниження культури нашого мовлення є наслідком активного використання сленгів, жаргонів, суржику. Наша мова переповнена різного роду діалектизмами, тавтологією, плеоназмами, жаргонізмами, які суттєво знижують рівень мовленнєвого розвитку. Саме тому дослідження культури мовлення є надзвичайно актуальним [8].

Кожна мова – це феномен, у якому генетично записані історія і культура народу. Саме мова забезпечує людині співжиття в суспільстві, зумовлює формування її духовної сутності. Вона не тільки засіб спілкування між людьми, а й засіб інтелектуального й естетичного освоєння світу, одна з основних прикмет творення, формування нації. Функціонування мови як життєтворчого ферменту нації є однією з найважливіших умов, тому прийнятий Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» має сприяти також формуванню культури українського народу.

Зокрема, І. Плотницькою встановлені основні вимоги до мовлення державного службовця, вказані комунікативні ознаки, що характеризують культуру українського мовлення. Визначені основні аспекти володіння мовою: засвоїти норми нової редакції «Українського правопису» і керуватися ними у мовленні; дотримуватися норм літературної мови (правильно вимовляти українські звуки в потоці мовлення [10].

Висновки. Отже, з метою формування високого рівня моральних, культурних, духовних цінностей державного службовця це належний рівень матеріально-технічного забезпечення державної служби та підвищення рівня престижності цієї професії. Це має проявлятися у постійному підвищенні правової культури та правової свідомості державного службовця. Ідеї підвищення мовної культури мають бути основними напрямками у діяльності державних службовців, постійне самовдосконалення. Саме уміння правильно, ясно й чітко висловлювати свої думки, володіння мистецтвом публічної мови є складовими іміджу публічного управлінця це визначає його рейтинг і сприяє професійному зростанню.

Література

1. Сулятицька Т. Культурні цінності та їх місце в міжкультурній комунікації: прикладна культурологія і культурні практики. С. 185-189. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Kultdum_2011_3_28%20(1).pdf
2. Битяк Ю. П. Моральні та правові вимоги до поведінки державних службовців. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 8. 2004 С.26-37.
3. Сидоренко Н. С. Структурні компоненти професійної культури державних службовців. Аспекти публічного управління. 2013. № 1. С. 84-91.
4. Сидоренко Н.С. Професійна культура державних службовців URL: www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/13.pdf
5. Козинець І.І. Культура мовлення як показник загальної культури особистості Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». педагогічні науки. 2015. № 2 (10). С.141-145.
6. Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Одеса : НАДУ, 2013. Т. 2. - 348 с.
7. Мовленнєва культура державного службовця. URL: www.vaas.gov.ua/news/movlennyeva-kultura-derzhavnogo-sluzhbovcya/
8. Кобзар В.В. Деякі аспекти формування правової, моральної та професійної культури як складової. Право і суспільство. 2015. № 4. С. 80-84.
9. Приходько О.Л. Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема URL: academy.gov.ua/ej/ej2/txts/ds/05polsnp.pdf
10. Плотницька І.М. Ділова українська мова у сфері державного управління: Навч. посіб. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 192 с.

References

1. Cultural values and their place in intercultural communication: Applied cultural studies and cultural practices. Pp. 185-189. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Kultdum_2011_3_28%20(1).pdf [in Ukrainian].
2. Bytyak, Ju.P. (2004). Moral and legal requirements for the behavior of civil servants. State building and local government, 8, 26-37 [in Ukrainian].
3. Sydorenko, N.S. (2013). Structural components of the professional culture of civil servants. Aspects of Public Management, 1, 84-91 [in Ukrainian].
4. Sydorenko, N.S. Professional culture of civil servants URL: www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/13.pdf [in Ukrainian].
5. Kozynecj, I.I. (2015). Speech culture as an indicator of a general personality culture. Visnyk of the Alfred Nobel Dnipropetrovsk University. The series "pedagogy and psychology". pedagogical sciences, 2 (10), 141-145 [in Ukrainian].
6. Civil service : manual: in 2 Vols. Nat. Acad. state. management under the President of Ukraine. Ju. V. Kovbasjuk (golova), O. Ju. Obolens'kyj (zast. golovy), S. M. Ser'ogin (zast. golovy), ets. (Eds.). K. ; Odesa : NADU, 2013. V. 2, 348 [in Ukrainian].
7. The speech culture of a civil servant. URL: www.vaas.gov.ua/news/movlennyeva-kultura-derzhavnogo-sluzhbovcya/ [in Ukrainian].